

RIJEČI RECENZENATA

Barska nadbiskupija predstavlja crnogorsku duhovnu vertikalu još od vremena njenog osnivanja, zapravo od vremena jedinstvenog uspona prve crnogorske države Duklje i njene Dukljansko – barske nadbiskupije, kasnije Barske nadbiskupije, koja je u vrijeme prvih dukljanskih kraljeva Mihaila i Bodina dobila priznanje od pape, kao i vladari znake kraljevskog dostojanstva i kraljevske krune. Dakle, period druge polovine XI vijeka predstavlja zlatni period crnogorske državne i crkvene istorije. Upravo ova tematika je predmet interesovanja mr Ivana Jovovića, koji je već objavio knjigu i više tekstova o crkvenim prilikama na prostoru Crne Gore u ranim vremenima. Ostvarila se moja prognoza, prilikom davanja prve recenzije, da je pred Jovovićem uspješna karijera i da će biti jedan od nosilaca crnogorske istorijsko – pravne nauke. Upravo tako : Jovović manirom školovanog istraživača i stvaraoča obrađuje crnogorske istorijske, arviške i pravne teme. Naročito one koje bacaju svijetlo na prilike u Barskoj nadbiskupiji kroz milenijumsko trajanje.

Pred nama je knjiga Jovovića pod radnim naslovom „*Prilozi za istoriju Barske nadbiskupije*“, koja predstavlja zbornik objavljenih radova u raznim naučnim časopisima. Imajući u vidu da su svi tekstovi povezani to se može reći da knjiga predstavlja jedinstvenu cjelinu sa solidno razrađenim argumentima i zaključcima, dobro odabranim izvorima i naučnom aparaturom.

Izuzimajući prva dva teksta, koji se mogu svrstati u savremene aktuelne teme, ostalih sedam tekstova je metodološki urađeno tako da je analitičkim pristupom autor prezentirao aktuelnu i nepozna-

tu građu, a sve to stručno i precizno pretočio u stilski dotjerane i sadržinski jasno određene tekstove. To su tekstovi o Barskoj dijecezi, župama Barske nadbiskupije, o Šimunu Milinoviću, itd. Ono što zaslužuje posebnu pažnju su dokumenta u knjizi prezentirana o slovenskom jeziku i pismu, jednom upravnom postupku, matičnim knjigama u župama Barske dijeceze, raznim izvještajima, posebno onim barskih nadbiskupa, koji imaju posebnu istorijsku vrijednost, jer su ih pisali ljudi koji su „pisali istoriju“. Tekst o Šimunu Milinoviću je tako struktuiran, na pedesetak strana, da predstavlja cjelinu koja bi mogla biti publikacija sama za sebe.

Ivan Jovović je ovom, kao i prethodnom knjigom, dao značajan doprinos izučavanju istorije Barske nadbiskupije, a time i doprinos opštoj istoriji Crne Gore. Ostaje nada da će se jednog dana naći srednjevjekovni Barske nadbiskupije, čime bi se razjasnile mnoge nepoznanice i dileme, vezane za ovu najstariju crnogorsku crkvenu instituciju.

Imajući u vidu sve date konstatacije, srdačno preporučujemo knjigu Ivana Jovovića za objavljivanje kao korisnu publikaciju i važan doprinos crnogorskoj nauci.

Bar, 2. avgust 2012.

Prof. dr. Božidar Šekularac

Objedinjujući rezultate višegodišnjeg sistematičnog rada, na temeljima postavljenim ranijim istraživanjima, rukopis mr sc. Ivana Jovovića *Prilozi za istoriju Barske nadbiskupije* sadrži devet naučnih, stručnih i publicističkih priloga o različitim temama i aspektima crkvene i društvene prošlosti Bara, Crnogorskog primorja i Crne Gore. Njima se tumači slojevitost odnosnog nasljeđa u istorijskim uslovljenostima višestoljetnog razdoblja.

Prvi tekst, *Konkatedrala Sv. Petra apostola – izraz duhovnog kontinuiteta*, objavljen 2006. g. u Vjesniku Barske nadbiskupije, sublimira hiljadugodišnje trajanje, tradiciju i obrise budućnosti Bara kao duhovnog žarišta, kroz prizmu njegovih središnjih, katoličkih sakralnih objekata, koji su uticali na razvoj i oblikovanje identiteta grada.

Drugi tekst, *Nastavak amputiranja crnogorskog identiteta*, publikovan 2007. g. u Zborniku radova sa međunarodnog simpozijuma Tekuća crnogorska historiografija i povijesna leksikografija, održanog na Cetinju, kontekstuelizujući odnose institucija, naučnih dosega i saznanja, partikularnih shvatanja, doprinosa i djelovanja, kritički preispituje *Istorijski leksikon Crne Gore* i ističe nepreciznosti i propuste *Atlasa Crne Gore*, visokotiražnih edicija podgoričkog dnevnog lista Vijesti. U analitičkom osvrtu na temeljne postavke, strukturu i ciljeve *Istorijskog leksikona*, autor uz polemičke stavove podastire niz izostavljenih i zaobiđenih činjenica, kao i mnoštvo raznovrsnih podataka, važnih za bolje poznavanje i razumijevanje istorije, posebno Bara i Crnogorskog primorja.

Sljedeći tekst, *Barska dijeceza u aktima dubrovačkog i vaticanskog arhiva*, objavljen je 2008. g. u *Istorijskim zapisima*, časopisu

pisu Istorijskog instituta. Popraćen je s više priloga, koje čine testamentarna građa iz Državnog arhiva u Dubrovniku i korespondencija s istaknutim crkvenim ličnostima iz Državnog arhiva – Arhivskog odsjeka u Baru. S obzirom da se istorija Bara rasvjetljava dopiranjem do novih podataka na osnovu fragmentarno sačuvanog arhivskog gradiva, u prikazu onovremene realnosti autor ga s oprezom iščitava i tumači, vodeći računa o njegovoj klišeiziranosti i eventualnoj podložnosti stilizovanju ili pretjerivanju, zavisno od namjere s kojom je nastajalo. Analizirana arhivska građa koja se odnosi na vrijeme od druge polovine XVI do druge polovine XVIII vijeka, posredništvo izvora iz arhiva Vatikana i rekonstrukcija društvene i institucionalne pozadine, osim što potkrepljuju poznata zbivanja, otkrivaju manje znane segmente društvenih odnosa i oblike socijalne interakcije na prostoru koji je činio Barsku dijecezu. Među njima, vrijedna su i opažanja u vezi sa školovanošću i drugim okolnostima koje su uticale na formiranje duhovnih osoba. Štoviše, smještaj Barske dijeceze na pograničnom području uticao je na političko djelovanje nadbiskupa i sljedstveno, njihovo izbivanje ili ograničenost uključenosti u život katoličke zajednice. Razmatrani akti otkrivaju takođe demografska kretanja i promjene konfesionalne strukture stanovništva u posmatranom periodu.

Četvrti tekst, *O jednom upravnom sporu oko ratačkih zidina s kraja XIX vijeka*, s prijevodom sažetka na engleski jezik, objavljen je u časopisu za društvena pitanja, nauku i kulturu Matice crnogorske – *Matica* – 2010. godine. Analizom i publikovanjem dokumenata iz spisa koji se čuvaju u Biskupskom arhivu u Kotoru, njihovim kompariranjem s objavljenim istorijskim svjedočanstvima, autor u odnosu na Ratačku opatiju kroz dati pravni kontekst posebno predočava i nematerijalno nasljeđe, koje predstavljaju međuljudski, posebno međureligijski odnosi na području Spiča.

Peti prilog, preliminarno saopštenje *Naznake o slovenskome jeziku i pismu među barskim katolicima do Bečkog dogovora*, s prijevodom resumea na engleski jezik, objavljen 2011. g. u časopisu *Lingua Montenegrina*, koji izdaje Institut za crnogorski jezik i knji-

ževnost. Interdisciplinarnost istraživanja u njemu je koncentrisana na književno-istorijske tekstualne izvore s barskog područja, širokog vremenskog raspona, kao i isprave iz porodičnih arhiva; na jezik dokumenata, ali i način kulture ekspresije. Još uvijek nedovoljno poznata i proučavana problematika i rijetka, ali vrijedna građa, ovim prilogom upravo naznačavaju buduće lingvističke izazove.

Šesti tekst, *Matične knjige primorskih župa Barske dijeceze do kraja 19. vijeka*, s engleskim sažetkom, objavljen je takođe 2011. g., u pomenutom časopisu *Matica*. Istraživačka pažnja u njemu je posvećena matičnim knjigama dijela Barske dijeceze, u vremenu XVIII – XIX v. Njihovo tematizovanje predstavlja izuzetan istoriografski iskorak, ne samo zbog vrlo vrijednih podataka za istorijsku demografiju odnosnog područja, rekonstrukciju pojedinih porodičnih stabala i genealoške analize, već i za praćenje mnogih drugih aspekata prirodnih kretanja stanovništva i komponenti društvenih relacija.

U radu na navedenih izvorima dolaze do izražaja nestandardizovanost onovremene ortografije i uticaj različitih lingvističkih sistema, nestabilnost imenske formule i raznolikost pomoćnih identifikacijskih oznaka, što je iziskivalo uspostavljanje odgovarajućeg metodološkog pristupa.

Iako se u interpretaciji izvora iz župnih arhiva autor susreo s teškoćama zbog narativnog, neujednačenog, nepotpunog ili nečitkog upisa podataka, iznijetim rezultatima je posebno rasvijetlio njihov antroponimijski fond – koji reflektuje motivaciju, identitet, kulturne, vjerske i uopšte istorijske tokove u barskom kraju, skrenuo pažnju na važnost matičnih knjiga i složenost problematike koju impliciraju te podstakao dalja istraživanja na tom polju.

Naredni tekst, *Balšići i Barska nadbiskupija*, prezentiran na simpozijumu održanom 2011. g., publikovan je u Zborniku *Balšići*, Matice crnogorske, 2012. godine. U njemu autor preispituje odnos srednjovjekovne svjetovne vlasti i Crkve u kontekstu uticaja dugotrajnih vanjskih činilaca (posebno Mlečana i Osmanlija), onovreme-

ne političke kulture, naknadne recepcije izvora i gledišta nacionalnih historiografija.

Osmi prilog, *Šimun Milinović – nadbiskup barski*, s engleskim apstraktom, objavljen 2012. g. u *Matici* – časopisu Matice crnogorske. U rukopisu je proširen novim podacima o ovom prelatu. Metodološki se usredsređuje na biografsku istoriju, posebno prikazujući završetak životnog puta nadbiskupa Milinovića, ali i njegov ukupan doprinos milenijumskoj prošlosti Barske (nad)biskupije. Istraživanjem i prikupljanjem manje dostupne literature i izvora, od kojih mnogi predstavljaju lična svjedočanstva ili detalje memoarske građe, autor kroz prizmu intelektualnih veza, iskustava i iskušenja crkvenog velikodostojnika opservira i društvenu istoriju. Indikativno je uočavanje procesa kraćeg trajanja, pitanja i kulture sjećanja i identiteta i njihove zavisnosti od šireg konteksta odnosa Crkve i države, kao i od političkih zbivanja.

Deveti tekst, *Župe Barske nadbiskupije u Izvještaju Vicka Zmajevića 1703. godine*, objavljuje časopis za arhivsku teoriju i praksu *Arhivski zapisi* Državnog arhiva Crne Gore, 2012. g. Izvještajem barskog nadbiskupa s početka XVIII v., spektru proučavane građe autor pridružuje analizu vrijednog istorijskog izvora koji se odnosi na barsko područje, ali i na značajan dio Crne Gore. Kritičkom interpretacijom podataka, rekonceptualizacijom uvriježenih stavova i kategorija, ponovnim promišljanjem o svjedočanstvima duhovne i materijalne kulture dovršava se slika društvene, demografske i posebno crkvene prošlosti.

U težnji da se odupru preuzimanju opštih mjesta i relativnosti koncepata kojima su posredstvom obrazovnog sistema i tradicijom snabdjeveni, istraživači inoviraju metodološke postupke, preispituju ideje i postignute naučne rezulteta. S obrazloženjem istraživačkih postavki i pregledom historiografije, takav pristup posebno je neophodan u radu s arhivskom građom značajnog temetskog i vremenskog raspona, koja pruža višedimenzionalni uvid u fokusirane istorijske tokove.

Sagledavajući međupovezanost strateških aktivnosti istorijskih aktera, kulturnih uticaja, duhovnih strujanja i pitanja identiteta, mr sc. Ivan Jovović analizira i revalorizuje sačuvane pisane tragove prošlosti Bara, Crne Gore i širih prostora. *Prilozima za istoriju Barske nadbiskupije* iskazuje kompetentnost u pitanjima crkvene historije, posebno ističući: važnost koju je ova drevna institucija imala za srednjovjekovno društvo, njeno novovjekovno devastiranje i posmatranje kao potencijalne opasnosti, ali i obnovu u Crnoj Gori, krajem XIX vijeka. U tom kontekstu, na prostoru dodira, ocrtavaju se obrisi manje uočljivih pojava i zbivanja, kolektivne memorije, viđenja i samoviđenja.

Naučni kontrolni aparat koji prati priloge sastoji se od brojnih i kada je to potrebno iscrpnih fusnota; upućuje na neobjavljenu arhivsku građu koju je autor dugo i pomno istraživao, na objavljene izvore, na mnoštvo konsultovanih radova i upotrijebljene stručne literature. Njime je rukopis naučno potkrijepljen, s jasnim i lako čitljivim stilskim izrazom, a vođenjem računa o nasljeđu Katoličke crkve – tradiciji i primjerenosti, doprinosi uspostavljanju standardizovane crnogorske historiografske terminologije.

Tumačenje brojnih komponenti prošlosti Crne Gore moglo bi međutim izazvati reakcije ili rasprave: viđenje kontinuiranog i integrativnog nacionalnog razvoja, prednost potvrđivanju spram dekonstrukcije u kontrapunktu prema okruženju; provjeru održivosti pojedinih teza. Različiti vrijednosni i interpretacijski sudovi samo unapređuju nauku i daju novi podsticaj i inspiraciju za rad.

Rukopis mr sc. Ivana Jovovića *Prilozi za istoriju Barske nadbiskupije* vrijedan je dokaz relevantnosti otvaranja novih istraživačkih tema i izazova, argumentovanosti prikazivanja pojava, preispitivanja i pobijanja stereotipa različitih aspekata njene prebogate prošlosti. Nedovoljno obrađena pitanja zahtijevala su interdisciplinarnost u pristupu i oblikovanju, ali i nove perspektive u zaključivanju. Izneseni rezultati održavaju temeljit rad i pregnuće na dogradnji paradigme u istraživanju složene socijalne i posebno crkvene povijesti, značajno doprinoseći razvoju crnogorske historiografije. Tako-

đe, čine i djelić mozaika crnogorske enciklopedistike. Referiranjem na različitu, posebno demografsku problematiku arhivskog gradiva, cjelokupan tekst je zanimljiv ne samo stručnoj javnosti, već i široj čitalačkoj publici. Zato ga preporučujem uvaženom Izdavaču za objavljivanje.

Bar, 11. avgust 2012.

Savo Marković,
dr. iur., dr. sc. hum.